

Katarerna

Katarer (av grekiska *katharos*, "ren") är ett kollektivnamn för de många sekter med dualistisk grundåskådning, vilka på 1000-talet började utbreda sig i Europa.

Bakgrund

Denna dualism var den gamla persisk-orientaliska nära besläktad med manikeismen varför också katarerna numera ofta betecknas som nymanikéerna. Grundtanken var den eviga motsatsen mellan en god och en ond gud, av vilka den senare skapat jorden, materien, och där håller människosjälarna fångna i kroppens band; den gode guden hade sänt Jesus i en skenkropp för att lära människorna vägen till frälsningen: materiens övervinnande, försakelse av alla jordiska ägodelar och njutningar. Åskådningen var sålunda inte en korrigerad katolicism, utan en kristendomen radikalt motsatt tro, även om den nu i Västerlandet gjorde anspråk på att vara den sanna kristendomen.

Dess framträdande i väst torde historiskt sammanhånga dels med kvarlevande rester från gamla kyrkans manikeism, särskilt i Spanien och södra Frankrike, dels och främst med inflytande från Balkanhalvöns paulicianer och bogomiler, vilkas läror importerades genom köpmän och studerande och senare genom korstågen. Katarerna står alltså även historiskt i direkt förbindelse med äldre tids orientaliska religionsbildningar.

Deras hastiga segertåg genom Europa berodde på, att romersk-katolska kyrkan under sin kamp för världslig makt allt mera förlorade möjligheten att tillfredsställa folkets religiösa behov, under det att dessa genom korstågens inflytande stegrades och renades; den världsförsakelse, som katarerna visade, överträffade också i allvar vida det sedeslösa katolska prästerskapets och de vanligen rika klostrens. Tillströmningen till den dualistisk-asketiska åskådningen blev störst mot slutet av 1100-talet; i Italien behärskade katarerna även städerna, bestämde över tillsättningen av ämbetsmän, avskaffade i Rom den kristna tidräkningen etc.; i södra Frankrike var de förhärskande och verkar där ha bildat en fast organiserad kyrka med invigda biskopar, ja till och med en "påve"; rörelsen bredde ut sig över Spanien, Tyskland, uppefter Rhen till Nederländerna, in i England och så vidare.

Vissa forskare har beräknat, att omkring 1200 mer än 2/3 av Europas befolkning öppet eller hemligt slutit sig till rörelsen; det kan dock ifrågasättas, om här inte föreligger en överdrift likaväl som i betonet av rörelsens rent antikristna och kulturfientliga art, beroende därpå, att så gott som inga katariska källor bevarats åt oss (av katariska skrifter bara en bibelöversättning och ett ritual); vår kunskap är uteslutande beroende av de katolska motståndarnas, främst inkvisitorernas, skildringar, i vilka f.ö. oftast katarerna sammanblandas med de från dem väsensskilda och lika många valdenserna (inkquisitionens försvarare är särskilt ivriga att uppvisa katarernas utbredning och farlighet för både kyrka och stat).

Då oppositionen mot kyrkan och anslutningen till de katariska idéerna ofta hade framträtt utan direkt historiskt samband på olika platser, fick rörelsen formen av ett flertal sekter med olika namn och i det yttre stundom rätt avvikande utseende. I Italien kallades katarerna *patarener* (troligen efter stadsdelen Pataria i Milano), i Nederländerna *piphler* (troligen en förvanskning av paulicianer), i en del af Frankrike *tisserands* ("vävare", eftersom särskilt vävarnas klass stödde den nya rörelsen); i södra Frankrike var de kända under namnet *albigenser*. Mycket utbredd var också beteckningen *bulgari*, en antydning om rörelsens historiska utgångspunkt.

Ofta låg den dualistiska grundåskådningen undanskymd, men överallt kännetecknades rörelsen av stark fiendskap mot det katolska prästerskapet och hierarkin och mot kyrkans helgon-, relik- och sakramentväsen; den gav här slagorden för all kommande opposition (jfr Reformationen). Likaså gjorde den ett försök att gentemot katolicismen hävda tankens frihet. En allvarlig sedlig kraft utmärkte också katarerna. Med heroiskt mod gick de martyrdöden till mötes. I sin gudstjänst lade de huvudvikten på predikan och bön; även fastor värderades högt.

Den fullkomliga försakelsen av all jordisk egendom, äktenskap och köttätande ålåg inte hela församlingen, utan endast några få, de fullkomliga (*perfecti*); bland *perfecti* upptogs man genom det för katarerna mest egendomliga bruket deras enda sakrament, *consolamentum*, andedopet (genom handpåläggning av de närvarande *perfecti*, till meddelande av den Helige ande). Många tog detta dop på dödsbädden, andra försatte sig efter dess undfående i *endura*, det vill säga de svälte sig till döds (en av katolikernas huvudanklagelser mot katarerna). Bland *perfecti* var katarernas kringvandrande apostlar, bärarna av hela rörelsen. Den stora massan, de troende (*credentes*), kunde i det yttre förbli i sina yrken och i katolska kyrkan, bara de sökte sin andliga vård hos sina apostlar. Troheten mot apostlarna var under förföljelsetiderna förundransvärd och dessas makt över sina anhängare nästan hypnotisk.

Mot slutet av 1100-talet var katarernas utbredning så stor och den europeiska kulturen så hotad, att kampen mot dem under flera årtionden blev katolska kyrkans viktigaste fråga. I denna kamp föddes inkquisitionen, och den kulminerade i albigenskorstågen, då katarernas makt dränktes i blod under grymheter, som söker sin like i historien. Möjligheten till katarernas övervinnande låg dock inte enbart i våldet, utan kanske främst i den helige Franciskus och hans lärjungars verksamhet, genom vilken folkmassorna, åtminstone delvis, åter fick det religiösa behov fyllt, vilket förut drivit dem in i sekterna. Genom hela 1200-talet höll sig dock katarapostlar i

verksamhet, trots alla hetsjakter; först efter en 120-årig kamp lyckades kyrkan i början av 1300-talet kväva all aktiv katarisk verksamhet i Västerlandet. Den siste store aposteln var Peter Autier, en mycket betydande man, vilken efter 13 års kringvandrande 1311 föll i inkquisitionens händer. I de greko-slaviska länderna bortom Adriatiska havet bibehöll nymanikeismen trots flera korståg delvis herraväldet fram till den osmanska erövringens tid; spår av densamma påträffas ännu i våra dagar på Balkanhalvön och i Mindre Asien.

Uttrycket katarer användes tidigt om avfällingar i allmänhet från katolicismen. I tyskan kom ordet att beteckna avfällingar från varje ortodox kyrka, och från platttyskans *ketter* (högtyskans *ketzer*) härleder sig det svenska kättare.

Försök att återuppliva katarernas lära har gjorts i nutiden, särskilt i Sydfrankrike.

Kort om katarerna

- De var dualister, och ansåg att den gode guden skapat den andliga världen och den onde guden materialen.
- De var emot krig och våld.
- Äktenskapet ansågs inte heligt.
- Präster förespråkades ett liv i celibat.
- De hade stor tolerans mot andra religioner och religiösa inriktningar.
- De var vegetarianer, men åt fisk.

Denna artikel är helt eller delvis baserad på material från Nordisk familjebok